

XALQARO SUDLARDA SUDYALAR TOMONIDAN SUN'YIY INTELEKT
YORDAMCHILARIDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI VA CHEGARALARI

Sarvinozxon O'ktamova Asqarali qizi

Toshkent davlat yuridik universiteti Xalqaro huquq va qiyosiy huquqshunoslik fakulteti talabasi E-mail: uktamovasarvinoz062@gmail.com

Gulyamov Said Saidaxrarovich

Ilmiy rahbar: y.f.d va professor

Annotatsiya: Ushbu maqolada xalqaro sudlarda sudyalar tomonidan sun'iy intellekt yordamchilaridan foydalanish imkoniyatlari va chegaralari tahlil qilinadi. Xalqaro Sud, Xalqaro Jinoyat Sudi va Inson Huquqlari bo'yicha Yevropa Sudi kabi xalqaro sud organlari tobora ortib borayotgan murakkab ish hajmi, ko'p tilli hujjatlar va katta hajmdagi dalillar bilan bog'liq qiyinchilikka duch kelmoqda. Huquqiy ma'lumot izlash tizimlari, bashoratli tahlil vositalari, mashina tarjimasi va ko'p tilli modellarini o'z ichiga oluvchi sun'iy intellekt yordamchilari samaradorlik, izchillik va adolatga erishish imkoniyatini oshirishni va'da qilmoqda. Shu bilan birga, ularni joriy etish shaffoflik, hisobdorlik, sud hokimiyatining mustaqilligi, tegishli yuridik jarayon va asosiy huquqlarni himoya qilish borasida jiddiy xavotirlarga sabab bo'lmoqda. Ilmiy adabiyotlar, me'yoriy-huquqiy hujjatlar va bashoratli sud modellari bo'yicha tadqiqotlarni o'rganib chiqish asosida maqolada sun'iy intellektni inson-sudyalarni almashtiruvchi emas, balki qaror qabul qilishni qo'llab-quvvatlovchi vosita sifatida faoliyat yurituvchi gibrid model taklif etiladi.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, xalqaro sudlar, sud qarorlarini qabul qilish, huquqiy texnologiyalar, algoritmik shaffoflik, inson huquqlari.

OPPORTUNITIES AND LIMITATIONS OF USING AI ASSISTANTS BY
JUDGES IN INTERNATIONAL COURTS

Sarvinozkhon Uktamova Askarali kizi

Tashkent state university of law Faculty of International law and comparative legislation student

E-mail: uktamovasarvinoz062@gmail.com

Said Saidakhrarovich Gulyamov

Scientific supervisor:, Doctor of Legal Sciences, Professor, Head of the Department of Cyber Law

Abstract: This article examines the opportunities and limitations associated with the use of artificial intelligence assistants by judges in international courts. International judicial bodies such as the International Court of Justice, the International Criminal Court, and the European Court of Human Rights face an ever-growing volume of complex cases, multilingual records, and voluminous evidence. AI assistants — including legal information retrieval systems, predictive analytics tools, machine translation, and large language models — promise to enhance efficiency, consistency, and access to justice. At the same time, their deployment raises serious concerns about transparency, accountability, judicial independence,

due process, and the protection of fundamental rights. Drawing on a review of academic literature, regulatory instruments, and empirical studies on predictive judicial models, the article identifies a hybrid model in which AI functions as a decision-support tool rather than a substitute for the human judge. The analysis concludes with recommendations for the responsible integration of AI in international adjudication.

Keywords: Artificial Intelligence, International Courts, Judicial Decision-Making, Legal Technology, Algorithmic Transparency, Human Rights

KIRISH

Xalqaro sudlar xalqaro huquqda muhim ahamiyatga ega. Xalqaro sudlar davlatlar o'rtasidagi nizolarni hal qiladi, eng og'ir xalqaro jinoyatlar bo'yicha ayblovni amalga oshiradi va davlatlarning ichki hokimiyat organlarida inson huquqlari bo'yicha majburiyatlarga rioya etilishini nazorat qiladi. Shu sababli ham unday tribunallarning faoliyati protsessual murakkablik, ish yuritishda ko'plab tillarning mavjudligi, ish materiallari hajmining ko'pligi va bir-biriga zid kelib qoluvchi huquq manbalari asosida fikr yuritish zaruriyati bilan tavsiflanadi.⁸ Shu bilan birga, xalqaro sudyalar tobora o'sib borayotgan ishlar hajmi va cheklangan resurslarga duch kelmoqda, bu esa o'z navbatida sun'iy intellekt ushbu qiyinchiliklarni osonlashtirishga yordam bera oladimi degan savolga qiziqishni kuchaytirmoqda.

Binobarin, so'nggi o'n yillikda sun'iy intellekt vositalari tadqiqot laboratoriyalaridan huquqiy amaliyotga ko'chib o'tdi. Sud amaliyoti asosida o'qitilgan ehtimoliy modellar ba'zi sud qarorlarini sezilarli aniqlik bilan oldindan aytib berish imkonini berdi,⁹ keyingi tadqiqotlar esa ushbu natijalarni tasdiqladi va yanada kengaytirdi.¹⁰ Yirik til modellari iltimosnomalarni qisqacha bayon eta oladi hamda hujjatlarni turli huquqiy an'analar o'rtasida tarjima qila oladi, mashina o'qitish tizimlari esa sud ma'muriyatlari tomonidan ishlarni saralash va hujjatlarni ko'rib chiqish uchun tobora ko'proq qo'llanilmoqda.¹¹ Ushbu yangiliklar sun'iy intellektning xalqaro sud amaliyoti samaradorligi va izchilligini oshirishdagi salohiyati borasida ijobiy qarashlarga yo'l ochdi, ayni paytda mazkur jarayon, sud mustaqilligi va asosiy huquqlarning himoyasi borasida xavotirlarga ham sabab bo'ldi.¹²

Mazkur maqolada xalqaro sudlarda sudyalar tomonidan sun'iy intellekt yordamchilaridan foydalanish imkoniyatlari va cheklovlari tahlil qilinadi. Shuningdek, maqolada quyidagi fikr ilgari suriladi: sun'iy intellekt sud muhokamasi va ishlarni boshqarishni muhim darajada qo'llab-quvvatlay olsa-da, u sudyani huquqiy vakolat va axloqiy mas'uliyat egasi sifatida almashtira olmaydi va almashtirmasligi kerak. Tahlil to'rt qismdan iborat. Birinchi qismda metodologiya bayon qilinadi. Ikkinchi qism xalqaro sud kontekstida sun'iy intellect yordamchilarining imkoniyatlarini ko'rib chiqadi. Uchinchi qismda asosiy cheklovlar va xavflar aniqlanadi. Maqola xalqaro sud amaliyotida inson va

⁸Sourdin, T. (2018). Judge v Robot? Artificial Intelligence and Judicial Decision-Making. University of New South Wales Law Journal, 41(4), 1114–1133.

⁹Aletras, N., Tsarapatsanis, D., Preotjuc-Pietro, D., & Lamos, V. (2016). Predicting judicial decisions of the European Court of Human Rights: A natural language processing perspective. PeerJ Computer Science, 2, e93. <https://doi.org/10.7717/peerj-cs.93>

¹⁰Medvedeva, M., Vols, M., & Wieling, M. (2020). Using machine learning to predict decisions of the European Court of Human Rights. Artificial Intelligence and Law, 28(2), 237–266. <https://doi.org/10.1007/s10506-019-09255-y>

¹¹Reiling, A. D. (2020). Courts and Artificial Intelligence. International Journal for Court Administration, 11(2), 8. <https://doi.org/10.36745/ijca.343>

¹²Re, R. M., & Solow-Niederman, A. (2019). Developing Artificially Intelligent Justice. Stanford Technology Law Review, 22(2), 242–289.

sun'iy intellekt hamkorligining axloqiy asoslangan modeli bo'yicha tavsiyalar bilan yakunlanadi.

METODOLOGIYA

Ushbu tadqiqot doktrinal va qiyosiy adabiyotlar sharhiga asoslanadi. Tahlil uchta turdagi manbalardan foydalanadi. Birinchi toifa — sun'iy intellektning huquqiy va sud qarorlarini qabul qilishga tatbiqi bo'yicha taqriz qilingan ilmiy adabiyotlar bo'lib, ular HeinOnline, Westlaw, SSRN va Google Scholar ma'lumotlar bazalarida "sun'iy intellekt", "sud qarorlarini qabul qilish", "huquqiy texnologiyalar" va "xalqaro sudlar" kabi kalit so'zlar orqali qidirilgan. Ikkinchi toifa — yumshoq huquq va me'yoriy hujjatlar: Yevropa Sud Samaradorligi Komissiyasi (CEPEJ) tomonidan qabul qilingan Sud tizimlari va ularning atrof-muhitida sun'iy intellektidan foydalanish bo'yicha Yevropa Etika Xartiyasi,¹³ YUNESKOning Sun'iy Intellekt Etikasiga Oid Tavsiyasi,¹⁴ Yevropa Ittifoqining Sun'iy Intellekt to'g'risidagi Qonuni,¹⁵ hamda Yevropa Kengashining Sun'iy Intellekt va Inson Huquqlari, Demokratiya va Huquq Ustunligi bo'yicha Ramkaviy Konventsiyasi.¹⁶

Uchinchi toifa xalqaro va milliy sudlarning algoritmik vositalardan foydalanishga oid qarorlari va hisobotlaridan iborat. Ular orasida eng mashhuri—Viskonsin shtatining Oliy Sudi tomonidan chiqarilgan State v. Loomis ishi bo'lib, unda jazo tayinlashda xavflarni baholovchi dasturiy ta'minotdan foydalanish masalasi ko'rib chiqilgan.¹⁷ Materiallar xalqaro sud organlarida sun'iy intellekt yordamchilarini joriy etish bilan bog'liq asosiy imkoniyatlar, xavflar va normativ cheklovlarni aniqlash maqsadida tematik jihatdan tahlil qilindi. Maqsad miqdoriy baholash o'tkazish emas, balki kelajakdagi siyosat va institutsional shakllantirishga yo'nalish beruvchi tuzilgan asosni ishlab chiqish edi.

Xalqaro sud maliyotida sun'iy intellekt yordamchilarining imkoniyatlari

Ta'kidlash joizki, xalqaro sudlar g'oyat katta hajmdagi ish materiallarini ko'rib chiqadi. Xalqaro Jinoyat Sudidagi ish yuritish odatda yuz minglab sahifalik dalillarni o'z ichiga oladi, Inson Huquqlari bo'yicha Yevropa Sudiga esa har yili o'n minglab arizalar yuboriladi.¹⁸ Bunday sharoitda sun'iy intellekt vositalari bir qator aniq imkoniyatlarni taklif etadi.

Birinchi va eng dolzarb imkoniyat — oddiy hujjat bilan ishlashni avtomatlashtirish. Tabiiy tilni qayta ishlash tizimlari hujjatlarni tasniflay oladi, tegishli faktlarni ajratib oladi, takrorlarni aniqlaydi va ish materiallarini shunday tartibga soladiki, bu sudyalari va ularning yordamchilari tayyorgarlik ishlariga sarflaydigan vaqtni sezilarli darajada qisqartiradi.¹⁹ Xalqaro Sud va Inson Huquqlari bo'yicha Yevropa Sudi kabi ko'p tilli sudlar uchun neyron mashina tarjimasini shu darajaga yetganki, u sud tarkibining ish tillaridan tashqari tillarda tayyorlangan materiallarni tushunish uchun amaliy yordamchi vositaga aylangan, biroq rasmiy yozuvlar uchun professional tarjima hamon zarurligicha qolmoqda.

¹³European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). (2018). European Ethical Charter on the Use of Artificial Intelligence in Judicial Systems and their Environment. Strasbourg: Council of Europe.

¹⁴UNESCO. (2021). Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence. Paris: UNESCO.

¹⁵Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act), OJ L, 12 July 2024.

¹⁶Council of Europe. (2024). Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law, CETS No. 225. Strasbourg: Council of Europe.

¹⁷State v. Loomis, 881 N.W.2d 749 (Wis. 2016).

¹⁸Reiling (2020), op. cit.

¹⁹Susskind, R. (2019). Online Courts and the Future of Justice. Oxford: Oxford University Press, pp. 266–284.

Ikkinchi imkoniyat huquqiy ma'lumot izlash bilan bog'liq. Semantik qidiruv va yirik til modellariga asoslangan zamonaviy izlash tizimlari sudyalarga tegishli pretsedentlarni, ilmiy sharhlarni va tayyorgarlik hujjatlarini (travaux préparatoires) kalit so'zlarga asoslangan ma'lumotlar bazalariga qaraganda ancha samaraliroq aniqlash imkonini beradi.²⁰ Bir nechta huquqiy an'analar asosida fikr yuritishga majbur bo'lgan xalqaro tribunallar uchun bu imkoniyat yanada keng qamrovli va qiyosiy huquqiy tahlilni qo'llab-quvvatlashi mumkin. Bunday vositalar boshqa xalqaro organlarning tegishli qarorlarini ham yuzaga chiqarishga yordam berib, xalqaro sud amaliyoti izchilligiga hissa qo'shadi.

Uchinchi imkoniyat bashoratli tahlilga tegishli. So'nggi tadqiqotlar ko'rsatishicha, sud qarorlari matni asosida o'qitilgan mashina o'qitish modellari Inson Huquqlari bo'yicha Yevropa Sudidagi ishlar natijalarini taxminan yetmish besh foizdan yetmish to'qqiz foizgacha aniqlik bilan oldindan bashorat qila oladi.²¹ Bunday modellar huquqiy fikrlashni takrorlamasa ham, ular foydali diagnostika vositalari sifatida xizmat qilishi mumkin: sudyalalar va kotibiyatni ustuvor ko'rib chiqishga arziqli ishlar to'g'risida ogohlantirish, sud amaliyotidagi nomuvofiqliklarni aniqlash va ishlar yukini boshqarishda yordam berish imkonini beradi. Shuningdek, ular tomonlar tomonidan bo'lajak da'volarning asosililigini baholash uchun ham qo'llanilishi mumkin, bu esa asossiz arizalar hajmini kamaytirishi mumkin.

To'rtinchi imkoniyat—sud amaliyotida izchillikni qo'llab-quvvatlash. Xalqaro sudlar ko'pincha parchalanganlik va bir xil huquqiy tamoyillarning turli ishlarda nomuvofiq qo'llanilishi uchun tanqid qilinadi. Sun'iy intellekt tizimlari qaror loyihasi bilan shu sudning avvalgi qarorlari o'rtasidagi ko'zga ko'ringan nomuvofiqliklarni aniqlab, sudyalarni ushbu qarama-qarshiliklarni aniq hal qilishga undashi mumkin.²² Bunday tarzda qo'llanilganda, sun'iy intellekt yordamchilari institutsional xotira vazifasini bajaradi, qattiq bir xillikni zo'rlab joriy qilmasdan izchillikni saqlashga yordam beradi.

Beshinchi imkoniyat adolatga erishish bilan bog'liq. Sun'iy intellekt asosidagi tarjima, qisqartirish va tushuntirish vositalari xalqaro sudlarning ishini da'vogarlar, fuqarolik jamiyati tashkilotlari va keng jamoatchilik uchun yanada ochiq qila oladi. Inson Huquqlari bo'yicha Yevropa Sudining HUDOC ma'lumotlar bazasi allaqachon shunday imkoniyatlarni o'z ichiga olgan, bundan keyingi rivojlanish esa oldindan taxmin qilinadi.²³ Xalqaro Jinoyat Sudi oldida paydo bo'ladigan xalqaro jinoyat qurbonlari uchun aqlli interfeyslar protsessual murakkabliklarda yo'l topishga yordam berishi va ish yuritish holati haqida ma'lumotlarni ularning o'z tillarida taqdim etishi mumkin.

Nihoyat, sun'iy intellekt vositalari sudyalarga ma'muriy va tashkiliy vazifalarda yordam berishi mumkin. Generativ modellar protsessual qarorlar loyihalarini, iltimosnomalarning qisqa bayonlarini va faktik xronologiyalar konturlarini tayyorlashi mumkin, sudyalalar esa ularni ko'rib chiqib, sayqal bera oladi. Tegishli kafolatlar ostida joriy etilganda, bunday foydalanish sud vaqtini faqat insonga xos mulohazani talab qiladigan

²⁰Re & Solow-Niederman (2019), op. cit.

²¹Aletras et al. (2016), op. cit., reporting accuracy of approximately 79%; Medvedeva, Vols, & Wieling (2020), op. cit., reporting accuracy of approximately 75% on cases of the European Court of Human Rights.

²²Chiao, V. (2019). Fairness, accountability and transparency: Notes on algorithmic decision-making in criminal justice. *International Journal of Law in Context*, 15(2), 126–139. <https://doi.org/10.1017/S1744552319000077>

²³European Court of Human Rights, HUDOC database, available at <https://hudoc.echr.coe.int>. See also Reiling (2020), op. cit.

faoiliyat — dalillarni baholash, huquqni talqin qilish va asoslantirilgan qarorlarni shakllantirish — uchun bo'shatadi.²⁴

IV. Xalqaro sudlarda sun'iy intellekt yordamchilaridan foydalanish chegaralari va xavflari

Yuqorida bayon etilgan imkoniyatlarni o'rganishda sun'iy intellektdan foydalanish chegaralarini ham tahlil qilishimiz kerak. Sun'iy intellekt quyidagi cheklovlar va xavflarga sabab bolishi mumkin:

Birinchi ko'plab sun'iy intellekt tizimlarining shaffof emasligiga tegishli. Zamonaviy mashina o'qitish modellari, ayniqsa chuqur neyron tarmoqlariga asoslanganlari, hatto o'z yaratuvchilari uchun ham ichki fikrlashi oson tushunarsiz bo'lgan "qora quti" sifatida ishlaydi.²⁵ Bunday yondashuv esa o'z navbatida sudlarning asoslantirilgan qarorlar chiqarish majburiyati bilan mos kelmaydi, bu esa Inson Huquqlari bo'yicha Yevropa Konventsiyasining 6-moddasi va boshqa xalqaro hujjatlardagi o'xshash qoidalar asosida tegishli yuridik jarayonning asosi hisoblanadi.²⁶ Shaffof bo'lmagan model chiqishiga tayangan sudya muayyan xulosaga nega kelganini to'liq tushuntira olmaydi, taraflar esa bunday asoslashni mazmunli ravishda e'tiroz qila olmaydi.

Ikkinchi cheklov — noxolislik (bias) xavfi. Mashina o'qitish tizimlari tarixiy ma'lumotlardan o'rganadi, agar ushbu ma'lumotlar kamsituvchi amaliyot yoki tarkibiy tengsizlikni aks ettirsa, yaratilgan modellar ularni qayta ishlab chiqarishi va kuchaytirishi mumkin. *State v. Loomis* ishi — bunda Viskonsin Oliy Sudi irqiy noxolislik borasidagi xavotirlarga qaramay, jazo tayinlashda xususiy mulkiy COMPAS xavflarni baholash vositasidan foydalanishga ruxsat bergan — sudlar ichki ishlashi savdo siri bilan himoyalangan algoritmik natijalarga tayanganda yuzaga keladigan qiyinchiliklarni yaqqol ko'rsatadi.²⁷ Xalqaro kontekstda, sudlar turli huquqiy va madaniy fondga ega davlatlar va shaxslar ishtirokidagi nizolarni ko'rib chiqadigan joyda, noxolis o'quv ma'lumotlari sud natijalarining qonuniyligini putur yetkazishi va qonun oldida tenglik tamoyiliga zid kelishi mumkin.

Uchinchi cheklov sud mustaqilligiga taalluqli. Sudyaning mustaqilligi xalqaro sud amaliyotining asosiy tamoyili bo'lib, Xalqaro Sud Statuti va Sud Xulq-atvorining Bangalor Tamoyillari kabi hujjatlarda mustahkamlangan. Sun'iy intellekt yordamchilarini joriy etish sudyalar tayanadigan tizimlarni kim nazorat qilishi haqidagi savolni keltirib chiqaradi. Agar ushbu tizimlar xususiy yetkazib beruvchilar, qabul qiluvchi davlatlar yoki siyosiy bosim ostidagi sud ma'muriyatlari tomonidan ishlab chiqilsa va saqlansa, sud qarorlarini qabul qilish mustaqilligi putur yeyishi mumkin.²⁸ CEPEJ Xartiyasi mos ravishda sud tizimlarida foydalaniladigan har qanday sun'iy intellekt vositasi sudya avtonomiyasini saqlaydigan tarzda loyihalashtirilishi, joriy etilishi va auditdan o'tkazilishi lozimligini talab qiladi.²⁹

²⁴Susskind (2019), op. cit.

²⁵Zalnieriute, M., Moses, L. B., & Williams, G. (2019). The Rule of Law and Automation of Government Decision-Making. *Modern Law Review*, 82(3), 425–455. <https://doi.org/10.1111/1468-2230.12412>

²⁶Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, 4 November 1950, ETS No. 5, Article 6 (right to a fair trial, including the right to a reasoned judgment).

²⁷*State v. Loomis*, 881 N.W.2d 749 (Wis. 2016). For critical commentary see Chiao (2019), op. cit.

²⁸Buocz, T. J. (2018). Artificial Intelligence in Court: Legitimacy Problems of AI Assistance in the Judiciary. *Copenhagen Journal of Legal Studies*, 2(1), 41–59.

²⁹CEPEJ Charter (2018), op. cit., Principle 5 ("Under user control").

To'rtinchi cheklov — avtomatlashtirish noxolisligi (automation bias) xavfi. Inson va mashina o'rtasidagi o'zaro ta'sir bo'yicha empirik tadqiqotlar ko'rsatadiki, qaror qabul qiluvchilar avtomatlashtirilgan tizimlar tomonidan ishlab chiqilgan tavsiyalarga, hatto ushbu tavsiyalar ishonchli bo'lmagan taqdirda ham, ortiqcha ahamiyat beradilar.³⁰ Sud kontekstida bu tendentsiya sudyalarni dalillar va dalillashni mustaqil baholash o'rniga sun'iy intellekt tomonidan yaratilgan natijalarga tayanishga olib kelishi mumkin. Bu xavf xalqaro sudlarda ayniqsa jiddiy bo'lib, vaqt bosimi va ish murakkabligi algoritmik yondashuvlarni qabul qilishga kuchli omillar yaratadi.

Beshinchi cheklov — generativ sun'iy intellektidagi gallyutsinatsiya muammosi. Yirik til modellari ravon va ishonarli bo'lgan, biroq faktik jihatdan noto'g'ri matn ishlab chiqarishi mumkin, jumladan, o'ylab topilgan ish havolalari va noto'g'ri tegishli qilingan iqtiboslar. Ichki huquqiy amaliyotda qayd etilgan bir qator holatlar shunday natijalarga tanqidsiz tayanishning xavf-xatarlarini allaqachon namoyish etgan. Xalqaro sud amaliyotida, shartnomalar, odatiy normalar va oldingi qarorlarning aniq iqtibosi muhim ahamiyatga ega bo'lgan joyda, gallyutsinatsiyali kontent tomonlar va sudning obro'si uchun jiddiy oqibatlariga olib kelishi mumkin.

Oltinchi cheklov ma'lumotlarni himoya qilish va maxfiylikka tegishli. Xalqaro sudlar juda maxfiy ma'lumotlar bilan ishlaydi, jumladan jabrlanuvchilar va guvohlarning kimligi, maxfiy davlat hujjatlari va xalqaro hamda mintaqaviy rejimlar bilan himoyalangan shaxsiy ma'lumotlar. Bulutga asoslangan sun'iy intellekt xizmatlaridan foydalanish ma'lumotlarning qayerda saqlanishi, kim ularga kira olishi va ular kelajakdagi modellarni o'qitish uchun qanday foydalanilishi to'g'risida savollarni keltirib chiqaradi. Yevropa Ittifoqining "Sun'iy Intellekt to'g'risida"gi Qonuni adliyani amalga oshirishda qo'llaniladigan SI tizimlarini yuqori xavfli deb tasniflaydi va ma'lumotlarni boshqarish, shaffoflik va insoniy nazorat bo'yicha qat'iy talablar belgilaydi.³¹ Shunga o'xshash standartlar Yevropa Kengashining "Sun'iy Intellekt to'g'risida"gi Ramkaviy Konventsiyasida ham shakllanmoqda.³²

Yettinchi cheklov sud amaliyotining qonuniyligi va ramziy o'lchoviga tegishli. Xalqaro sudlar o'z vakolatini nafaqat qarorlarining huquqiy to'g'riligidan, balki ushbu qarorlarning insoniy mulohaza, vijdon va axloqiy hukm mahsuli ekanligi haqidagi idrokdan ham oladi.³³ Insoniy fikrlashni, hatto qisman bo'lsa ham, mashinali qayta ishlash bilan almashtirish ushbu idrokni yemirish xavfini tug'diradi, ayniqsa xalqaro huquqning eng og'ir buzilishlari bilan bog'liq ishlarda. Masala nafaqat robot-sudya ishni hal qila oladimi degan savoldan iborat, balki tomonlar va keng jamoatchilik bunday qarorni qonuniy deb qabul qiladimi degan savol ham muhimdir.³⁴

Nihoyat, sun'iy intellekt texnologiyasiga kirish imkoniyatidagi tarkibiy tengsizliklar xalqaro sud jarayonidagi yaxshi ta'minlangan va kam ta'minlangan ishtirokchilar o'rtasidagi mavjud nomutanosibliklarni yanada keskinlashtirishi mumkin. Murakkab yuridik guruhlar va ilg'or sun'iy intellekt vositalariga ega davlatlar bunday resurslarga ega

³⁰Re & Solow-Niederman (2019), op. cit., pp. 260–270, discussing automation bias in adjudicative settings.

³¹Regulation (EU) 2024/1689, Annex III, point 8 (classifying AI systems intended for use by judicial authorities as high-risk).

³²Council of Europe Framework Convention on AI (2024), op. cit., Articles 7–8 on transparency and oversight.

³³Volokh, E. (2019). Chief Justice Robots. *Duke Law Journal*, 68(6), 1135–1192.

³⁴Sourdin (2018), op. cit.

bo'lmagan davlatlar yoki shaxslardan ustunlikka ega bo'lishi mumkin, bu esa qurollar tengligi tamoyiliga zid bo'lgan notekis o'yin maydoniga hissa qo'shadi.³⁵

V. Muhokama: gibril model

Yuqoridagi tahlil shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellektni xalqaro sud amaliyotiga integratsiyasi sun'iy intellekt inson-sudyani almashtiruvchi emas, balki qaror qabul qilishni qo'llab-quvvatlovchi vosita sifatida ishlaydigan gibril model asosida amalga oshirilishi lozim. Ushbu xulosa CEPEJ Xartiyasida bayon etilgan tamoyillarga mos keladi, unda sud tizimlarida sun'iy intellektdan foydalanish uchun beshta asosiy tamoyil belgilangan: asosiy huquqlarga rioya qilish; kamsitmaslik; sifat va xavfsizlik; shaffoflik, xolislik va adolat; foydalanuvchi nazorati.³⁶ Shuningdek, bu Yevropa Ittifoqining "Sun'iy Intellekt to'g'risida"gi Qonunida sud sun'iy intellektning yuqori xavfli deb tasniflanishi va Yevropa Kengashi Ramkaviy Konventsiyasidagi insoniy nazorat talablari bilan ham uyg'undur.³⁷Bundan bir qator amaliy xulosalar kelib chiqadi.

Birinchiidan, xalqaro sudlar sun'iy intellektdan ruxsat etilgan va ruxsat etilmagan foydalanishni aniq ajratuvchi siyosatlarni qabul qilishi lozim. Tarjima, hujjatlarni tasniflash va ma'lumot izlash uchun foydalaniladigan vositalar nisbatan past xavflidir va tegishli kafolatlar ostida joriy etilishi mumkin. Natijalarni bashorat qilish yoki dalillar ishonchliligini baholashga da'vo qiladigan vositalarga esa ancha ehtiyotkorlik bilan yondashish lozim va ularning natijalari hech qachon ish natijasini belgilashi mumkin emas.

Ikkinchiidan, sudyalari va kotibiyat xodimlari sun'iy intellekt imkoniyatlari va chegaralari bo'yicha doimiy o'qitishga muhtoj. Bunday o'qitish jarayoni nafaqat vositalarning texnik ishlashini, balki ularning epistemik cheklovlarini, noxolislik va gallyutsinatsiya xavflarini va ulardan foydalanishni tartibga soluvchi huquqiy va axloqiy asoslarni ham qamrab olishi lozim. Xabardor foydalanuvchilar bo'lmasa, hatto yaxshi ishlab chiqilgan tizimlar ham noto'g'ri qo'llanilishi mumkin.³⁸

Uchinchiidan, shaffoflik kafolatlanishi lozim. Sun'iy intellekt vositalari ish jarayonida qo'llanilgan taqdirda, tomonlar bu haqda xabardor qilinishi kerak, ushbu vositalarning natijalari esa tekshirish va e'tiroz qilish ob'ekti bo'lishi lozim. Bu, ayniqsa, mulkiy tizimlar ishtirok etganda muhimdir; State v. Loomis ishida ilgari surilgan savdo siri himoyasi asoslantirilgan qaror huquqi va xalqaro ish yuritishdagi qurollar tengligi tamoyili bilan kelishtirish qiyin.

To'rtinchidan, xalqaro sudlar faqatgina tijoriy mahsulotlarga tayanish o'rniga, o'ziga xos ehtiyojlariga moslashtirilgan ochiq manbali sun'iy intellekt vositalarini ishlab chiqish yoki buyurtma berishni ko'rib chiqishi lozim. Bu ko'proq shaffoflik, mustaqil auditorlik hamda xalqaro sud amaliyotining ko'p tilli va turli yurisdiksiyalar o'rtasidagi kontekstiga moslashishga imkon beradi. Xalqaro tribunallar o'rtasidagi bunday vositalarni ishlab

³⁵Contini, F. (2020). Artificial Intelligence and the Transformation of Humans, Law and Technology Interactions in Judicial Proceedings. *Law, Technology and Humans*, 2(1), 4–18. <https://doi.org/10.5204/lthj.v2i1.1478>

³⁶CEPEJ Charter (2018), op. cit., listing five principles: (1) respect for fundamental rights; (2) non-discrimination; (3) quality and security; (4) transparency, impartiality and fairness; (5) user control.

³⁷Regulation (EU) 2024/1689, Article 14 (human oversight); Council of Europe Framework Convention on AI (2024), op. cit., Article 8.

³⁸Reiling (2020), op. cit.

chiqishda hamkorlik ham xarajatlarni kamaytirishi va izchillikni rag'batlantirishi mumkin.

Beshinchidan, inson-sudya pirovard qaror qabul qiluvchi bo'lib qolishi shart. Yevropa Ittifoqining sun'iy intellektga doir normalarida va Yevropa Kengashining namunaviy Konventsiyasida belgilangan insoniy nazorat tamoyili shaxslarning huquqlariga ta'sir etuvchi har qanday qaror mazmunli insoniy ko'rib chiqishga bo'ysunishini talab qiladi. Sud kontekstida bu sun'iy intellekt ishni xabardor qilishi mumkin, ammo hech qachon uning natijasini belgilashi mumkin emasligini va sudya o'zi tayanadigan har qanday vosita tavsiyalarini tushunishi, baholashi va bekor qila olishi kerakligini anglatadi.

Gibrid modelning qisqacha mazmuni quyidagi konseptual modelda ifodalangan:

Xulosa

Sun'iy intellekt xalqaro sudlarga o'z ish yukini boshqarish, sud amaliyoti izchilligini oshirish va adolatga erishishni yaxshilash uchun haqiqiy imkoniyatlar taklif etadi. Tarjima, hujjatlarni qayta ishlash, huquqiy ma'lumot izlash va bashoratli tahlil — bularning barchasi sudyalarga o'zlarining talabchan vazifalarini bajarishda yordam berishi mumkin. Shu bilan birga, sun'iy intellektdan foydalanishning chegaralari — shaffof emasligi, noxolislikka moyilligi, sudyalarning mustaqilligi tamoyiliga zarar yetkazishi va tegishli yuridik jarayonning ayrim o'lchovlari bilan mos kelmasligi — uni huquqiy vakolat va axloqiy mas'uliyat egasi sifatida inson-sudyalarni o'rnini bosa olmasligini anglatadi.

Avvalo, yo'l sun'iy intellekt vositalari qaror qabul qiluvchi emas, balki yordamchi sifatida xizmat qiladigan gibrid modeldadir. Bunday model aniq institutsional siyosatlar, sud xodimlarini doimiy o'qitish, tomonlarga nisbatan shaffoflik va insoniy nazoratning mustahkam mexanizmlarini talab qiladi. U CEPEJ Xartiyasi, YUNESKO Tavsiyasi va Yevropa Ittifoqining sun'iy intellekt to'g'risidagi normalari hamda Yevropa Kengashining namunaviy Konventsiyasi kabi yangi paydo bo'layotgan hujjatlarda ilgari surilgan axloqiy tamoyillarga asoslanishi lozim. Faqatgina Sining tahlil qilish kuchini inson-sudyalarning mulohazali fikri, axloqiy his-tuyg'usi va demokratik qonuniyligi bilan birlashtirish orqali xalqaro sudlar yangi texnologiyalarning foydalarini o'zlashtirib, ayni vaqtda xalqaro adolatning o'zagida yotgan qadriyatlarini saqlab qolishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Aletras, N., Tsarapatsanis, D., Preoŧiuc-Pietro, D., & Lamos, V. (2016). Predicting judicial decisions of the European Court of Human Rights: A natural language processing perspective. *PeerJ Computer Science*, 2, e93.
2. Buocz, T. J. (2018). Artificial intelligence in court: Legitimacy problems of AI assistance in the judiciary. *Copenhagen Journal of Legal Studies*, 2(1), 41–59.
3. Chiao, V. (2019). Fairness, accountability and transparency: Notes on algorithmic decision-making in criminal justice. *International Journal of Law in Context*, 15(2), 126–139.

4. Contini, F. (2020). Artificial intelligence and the transformation of humans, law and technology interactions in judicial proceedings. *Law, Technology and Humans*, 2(1), 4–18.
5. Council of Europe. (2024). *Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law*, CETS No. 225. Strasbourg: Council of Europe.
6. European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). (2018). *European Ethical Charter on the Use of Artificial Intelligence in Judicial Systems and their Environment*. Strasbourg: Council of Europe.
7. Medvedeva, M., Vols, M., & Wieling, M. (2020). Using machine learning to predict decisions of the European Court of Human Rights. *Artificial Intelligence and Law*, 28(2), 237–266.
8. Re, R. M., & Solow-Niderman, A. (2019). Developing artificially intelligent justice. *Stanford Technology Law Review*, 22(2), 242–289.
9. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act), OJ L, 12 July 2024.
10. Reiling, A. D. (2020). Courts and artificial intelligence. *International Journal for Court Administration*, 11(2), 8.
11. Sourdin, T. (2018). Judge v Robot? Artificial intelligence and judicial decision-making. *University of New South Wales Law Journal*, 41(4), 1114–1133.
12. *State v. Loomis*, 881 N.W.2d 749 (Wis. 2016).
13. Susskind, R. (2019). *Online courts and the future of justice*. Oxford: Oxford University Press.
14. UNESCO. (2021). *Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence*. Paris: UNESCO.
15. Volokh, E. (2019). Chief Justice Robots. *Duke Law Journal*, 68(6), 1135–1192.
16. Zalnieriute, M., Moses, L. B., & Williams, G. (2019). The rule of law and automation of government decision-making. *Modern Law Review*, 82(3), 425–455.